

Grenzen, grenspalen en grensstenen in de Polder.

(Dit artikel is verschenen in drie delen in het driemaandelijks Tijdschrift Polderheem (45ste jaargang nrs 2, 3 en 4 van 2010) van de Heemkundige Kring van de Antwerpse Polder).

Wat vooraf ging.

Het was 25 augustus 1830 en in de Muntschouwburg te Brussel werd “De stomme van Portici” opgevoerd. Na afloop werden liederen uit dit stuk op straat gezongen en de sfeer werd grimmiger. De situatie liep uit de hand er braken rellen uit en anti Hollandse leuze werden gescandeerd. Het bleef niet beperkt tot Brussel alleen, stilaan kwam het hele zuiden in opstand en de vraag om afscheiding met het noorden werd steeds heftiger. Bijzonder feit is wel dat de opera -uitvoering werd gegeven ter viering van de 58e verjaardag van koning Willem I.

Op 4 oktober, vrij snel na de onlusten, werd door de Belgische leiders de onafhankelijkheid uitgeroepen. Op 26 juni 1831 treed Leopold van Saksen Coburg aan als eerste koning der Belgen en op 21 juli legt hij de eed af op het Koningsplein te Brussel, Leopold I is een feit. De grote mogendheden zijn in principe niet tegen maar vragen dat België zich neutraal opstelt.

Dat dit alles niet naar de zin was van de verdreven Willem I blijkt al snel want amper twee weken later vallen Nederlandse troepen België binnen. Er volgt nu een lange periode van schermutselingen en wel tot in 1839 Willem I Koning van Nederland de onafhankelijk van België erkende , weliswaar onder internationale druk alsook uit zijn eigen entourage.

Grenzen.

Een onderhandelingsperiode van meer dan drie jaar breekt aan met vertegenwoordigers van beide staten over de boedelscheiding. Het bepalen van de grenzen was niet het enige programmapunt, er diende nog van alles geregeld te worden o.a. ook economische, denken we maar aan de vrije doortocht over de Schelde. Maar op 5 november 1842 kan het verdrag tussen België en Nederland getekend worden. Wat de grensscheiding betreft werd dit geregeld in een overeenkomst getekend te Maastricht op 8 augustus 1843, een jaartal dat nog zal volgen. Een extra toevoeging aan voornoemde overeenkomst betrof “Het reglement voor het plaatsen van grenspalen”. Hierin werd meer gedetailleerd ingegaan op het gebruik van materiaal, aantal, plaats en nummering. Het “Proces Verbaal” dat werd opgemaakt beschrijft nauwkeurig de grens vanaf Vaals tot aan de Noordzee.

Grenspalen en grensstenen, aanmaak en vervoer.

Er volgde dan een openbare aanbesteding voor zowel het aanmaken van 388 gietijzeren grenspalen als voor 356 stenen tussenpalen of huppalen uitgevoerd in arduin. Ook het vervoer en de plaatsing werd in 2 blokken aanbesteed.

De firma Société de Vennes te Luik was de laagste bieder voor de gietijzeren grenspalen voor de som van FL 10489,50 (of   4760 nu).

Voor de arduinen tussenpalen was het de firma Stevens uit Maastricht die de laagste bieding had gedaan voor de som van FL 4725 (of   2145 nu).

Voor het vervoer en het plaatsen moest nog eens een bedrag van FL 8780,00 (of   3978 nu) neergeteld worden. Na het maken werden de palen en stenen naar de verschillende depots vervoerd waar ze voor 15 mei 1844 aangekomen moesten zijn. Deze depots waren gelegen te

Visé, Maastricht, Maaseik, Loozen, Antwerpen en Gent. Het vervoer over land gebeurde meestal met kar en paard en het is dan ook verwonderlijk dat de 388 gietijzeren en 356 arduinen palen binnen één jaar aangemaakt en geplaatst konden worden.

Voor de Konink. Rijk.
Ministerie van Buitenlandsche Zaken.

OPENBARE Aanbestedingen

WEGENS HET LEVEREN EN PLAATSEN VAN
IJZEREN EN HARDSTEENEN

PALEN.

BENODIGD OP DE GRENSLIJN
welke Nederland van België afscheidt.

De STAATSRaad, Gouverneur van het Hertogdom Limburg, beslegt ter kennis van de behoeftigheden, dat door hem op Zaterdag den 2^{en} December aangehouden te zijn, in het Hiel van het Gouvernement van Limburg, de volgende aanbesteding van eenen Belgischen Commissaris, in het openbaar, van aanbesteding, het leveren en plaatsen van palen, benodigd op de grenslijn welke het koninkrijk der Nederlanden van dat van België afscheidt.

Er zullen vier afzonderlijke aanbestedingen plaats hebben, welke zullen bestaan, te weten:

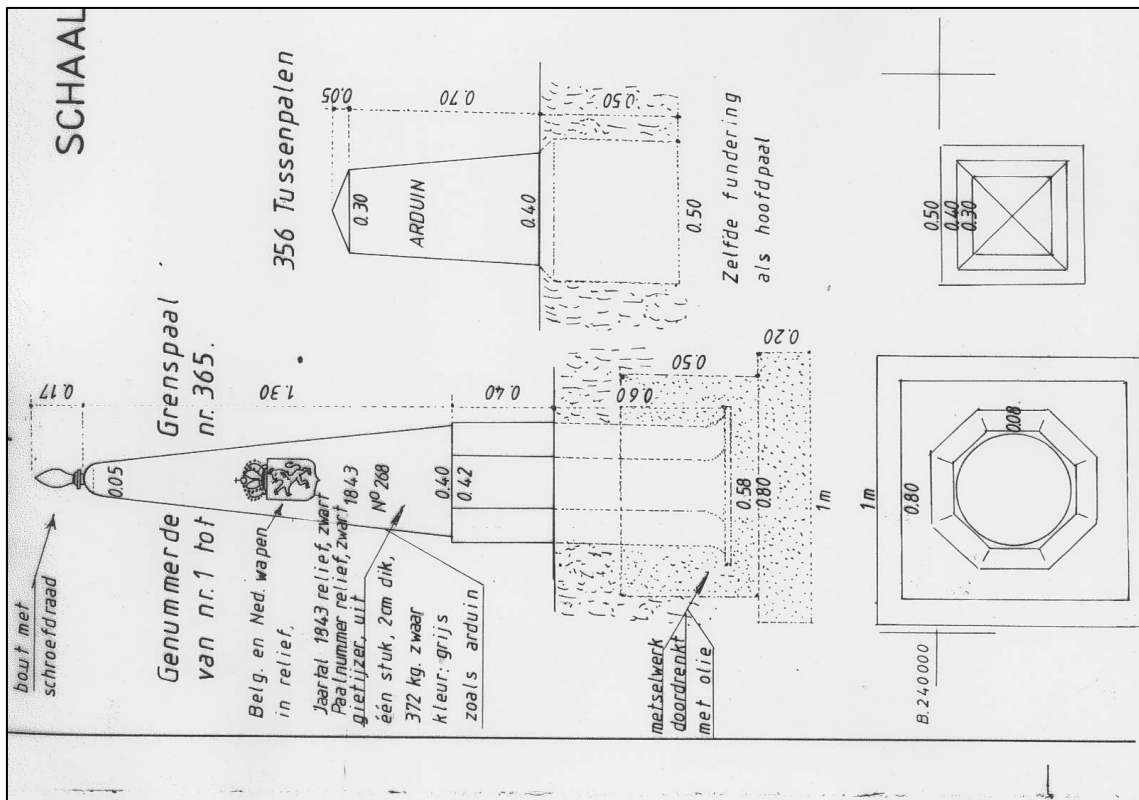
- De 1^e in het leveren van 388 Grenspalen van gegoten ijzer.
- De 2^e in het leveren van 356 hardstenen Grenspalen.
- De 3^e in het naar de respectie plaatsen vervoeren en stellen van 218 ijzeren en 137 steenen Palen, en
- De 4^e in het naar de respectie plaatsen vervoeren en stellen van 170 ijzeren en 219 steenen Palen.

Deze aanbestedingen zullen plaats hebben bij inschrijving, instelling en ophod. Exemplaren der beslekten en voorwaarden zullen ter lezing liggen, zoo in de Nederlanden als in België, bij den Gouverneur van het Hertogdom Limburg, en bij den Gouverneur van de Provincie van Maastricht, en bij den Burgemeester van Herford, Eindhoven, Turnhout, Breda, Bergen-op-Zoom en Spa van Gent.

Nadere talichingen zijn te bekomen aan de bureaux van de Nederlandsche en Belgische Commissarissen te Maastricht, beaat met het bekeur wagon het leveren en stellen der grenspalen.

Maastricht, den 30 October 1843.

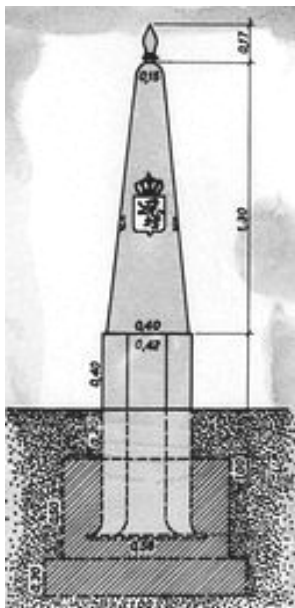
De Staatraad, Gouverneur voornomd,
GENEKE VAN HERWIJLEN.

Grenspalen en grensstenen.

We hebben al gemerkt dat het om twee soorten grensmarkeringen ging, de gietijzeren hoofdpaal en de arduinen tussen- of hulppaal.

Gietijzeren grenspaal.

De totale hoogte is 247 cm met een achtkantig onderstuk van 100cm x 42cm x 42cm waarvan 60cm ondergronds ingemetseld in een bakstenen fundering van harde klinkers en daarna vertind. Op het onderstuk staat een conisch gedeelte van 130cm hoog, diameter 40cm aan de basis en 15cm bovenaan. De kop van de grenspaal wordt afgewerkt met een knop van 17cm hoog en een maximale diameter van 8cm. Iedere paal bevat een volgnummer en het jaartal 1843 wijzende naar het verdrag van Maastricht. Ook zijn er twee wapenschilden zichtbaar een Belgisch en een Nederlands en deze zullen gericht zijn naar het betreffende land.

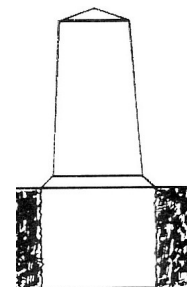
Deze knop wordt ook wel een gestileerde dennenappel genoemd en staat als dusdanig ook in verschillende officiële stukken zo beschreven. De paal wordt in één stuk gegoten behalve de knop, deze wordt later gemonteerd. Het totale gewicht van de gietijzeren grenspaal bedraagt 372 kg.

Er zijn ook grenspalen met een ander jaartal dan 1843 omdat later in de geschiedenis palen zijn bijgeplaatst. Zo bv in het Zwin en ook aan de overkant van de Schelde. In de Prosper en Hedwigepolder die pas in 1905 ingedijkt waren. Dichter bij ons staat een grenspaal met het jaartal 2000 aan de zuidzijde van het Schelde Rijnkanaal met name Pl 208a, het jaartal dat deze geplaatst is.

Arduinen tussenpaal.

Deze grensstenen zijn 125 cm hoog met een voet van 50cm x 50cm x 50cm, dit gedeelte van de grenssteen zal ondergronds zijn. De schacht is 75cm hoog en aan de basis 40cm x 40cm en bovenaan 30cm x 30cm, de bovenkant wordt afgewerkt met een piramidion. De stenen palen hebben geen verdere kentekens of tekst. De paal is langs alle zijden geciseleerd behalve het ondergronds gedeelte dat ruw is bewerkt. Het totaal gewicht van een tussenpaal is ca 600 kg. Er zijn ook tussenpalen met een afwijkende vorm waar we tijdens onze grensbeschrijving later op terug komen.

Men treft wel tussenpalen aan met een koperen bout of stift al dan niet met de letters NAP er op (Nieuw Amsterdams Peil). Dit zijn meetpunten die gebruikt worden bij het kadaster en andere belanghebbende. Men treft deze meetpunten ook wel eens aan bij de gietijzeren palen, allen zijn later aangebracht.

Onderhoud en controle.

Na de plaatsing van de grenspalen en de grensstenen in 1844 werd al snel duidelijk dat het werk niet was afgelopen. Palen en stenen liepen beschadigingen op al dan niet moedwillig. Sommige werden verplaatst of verdwenen spoorloos. Een regeling tot regelmatige controle en herstelling van deze mistoestanden drong zich op.

Op 28 januari 1847 werd te Antwerpen door vertegenwoordigers van beide landen een overeenkomst gesloten. Deze overeenkomst moest er voor zorgen dat er op geregelde tijdstippen controle op de grenspalen en grensstenen werden uitgevoerd. Er werd hiervan een proces Verbaal opgesteld dat door alle partijen moet ondertekend worden. Bij vaststelling van een gebrek of andere onregelmatigheid kan men dan tot reparatie overgaan. De gemeente palend aan de rijksgrens wordt belast met de controle, deze moet worden uitgevoerd samen met de buurgemeente aan de andere zijde van de rijksgrens. De PV's worden doorgestuurd naar het provinciebestuur die de supervisie heeft. Van daaruit worden de gezamenlijke beslissingen genomen, de beide Provinciebesturen aan weerszijde van de grens waar de paal of steen staat.

Schouwing 2008 aan grenspaal nr 263. We zien uiterst links op de foto burgemeester Franzl van Woensdrecht, daarnaast Marcel Bartholomeeussen van het district BeZaLi.

Ook nu nog wordt jaarlijks een grensschouwing uitgevoerd door de gemeentebesturen palend aan de rijksgrens. Voor de polder is het Districtsbestuur hier vertegenwoordigd. De organisatie van de Schouwingen ligt in handen van het plaatselijk bestuur en wisselt af. Het ene jaar zal het de gemeente zijn aan deze zijde

van de grens het andere jaar de andere zijde. In ons geval is dat het ene jaar het District BeZaLi en het andere jaar de gemeente Woensdrecht althans wat de grenspalen nr 259 t/m nr 267 betreft. Voor grenspalen nr 257 t/m nr 258c zijn dit de gemeenten Stabroek en Woensdrecht. De bevindingen worden geprotocolleerd in een PV en door de gezagsdragers en andere verantwoordelijke ondertekend. Het protocol gaat naar het Provinciebestuur waar het bij de Permanente Grenscommissie terecht komt en die verder zullen oordelen wat er gedaan of niet gedaan moet of kan worden. Tegenwoordig is er per provincie een Permanente Nederlands-Belgische Grenscommissie, deze kan vrij zelfstandig optreden om beslissingen te nemen maar dit alles binnen een bepaald budget natuurlijk.

In de loop der jaren werd er nogal soepel met het begrip Schouwingen omgesprongen en sommige gemeenten "vergeten" deze schouwingen te doen. Maar de indruk is dat het tegenwoordig allemaal weer loopt zoals het hoort. Soms is de Schouwing een puur technische

en Bureaucratische aangelegenheid, bv in gemeenten waar maar één gezamenlijke grenspaal moet bekeken worden. Bij andere gemeenten met een vrij lange gezamenlijke rijksgrens is dit een dagtaak en een sociaal gebeuren waar onder een hapje en een drankje de zaken tussendoor en achteraf besproken worden. In 2008 had ik het genoegen om de schouwing van de grenspalen van het District BeZaLi bij te wonen. Aan het hoofd van de delegaties Districtsvoorzitter Marcel Bartholomeeussen en Burgemeester Franzl van Woensdrecht. Verder enkele leden van de Districtsraad en Technische Dienst, enkele wethouders van de gemeente Woensdrecht en één afgevaardigde van de gemeente Reimerswaal en ondergetekende. Alles werd nauwkeurig bekeken en vergeleken met de bevindingen van de vorige schouwing en zorgvuldig genoteerd door een lid van iedere delegatie, alsook werden van elke grenspaal foto's gemaakt. Dit kan alleen maar de grensoverschrijdende samenwerking bevorderen. Mijn ervaring is wel dat bij de Schouwingen alleen nog belangstelling uitgaat naar de gietijzeren grenspalen en de tussenpalen worden niet meer systematisch gecontroleerd. Ook wat het onderhoud betreft worden de arduinen tussenpalen stiefmoederlijk behandeld wat erg jammer is voor deze toch kleine cultuur historische monumentjes.

Wanneer onderhoudswerken aan de grenspalen of grensstenen worden uitgevoerd zoals schilderwerken of herplaatsing van een aangereden grenswachter worden deze in principe door beide landen gezamenlijk betaald, dus ieder de helft.

Grensbeschrijving.

Rijksgrensbeschrijving van de Belgische gemeenten Stabroek, Berendrecht en Zandvliet Provincie Antwerpen met de Nederlandse gemeenten Putte en Ossendrecht nu de fusiegemeente Woensdrecht provincie Noord Brabant en de gemeente Rilland Bath nu fusiegemeente Reimerswaal provincie Zeeland. We wandelen in onze gedachten vanaf de grens in Putte tot aan de Schelde.

Stabroek-Putte ca 2.0 km.

Grenspaal nr 257.

Deze grenspaal is het raakpunt van de gemeenten Stabroek B, Kapellen B en Putte NL. De grenspaal staat op de hoek van de Antwerpsestraat en de Canadalaan en is natuurlijk niet het juiste punt van de grens. Het raakpunt ligt midden op het kruispunt en is met ondergrondse markeringspunten, zogenaamde verklikkers, vastgelegd. Oorspronkelijk stond deze grenspaal op de andere hoek van de straat maar is in 1947 overgebracht naar zijn huidige plaats. Van hieruit loopt de grens verder in westelijke richting ongeveer in de as van de weg Canadalaan voor Putte en AC Swinnenstraat voor Stabroek.

De grenspaal haalde eind vorige eeuw het nieuws omdat ontsnappend rioolgas boven aan de paal in brand werd gestoken en een spiegeleitje op de brandende pit kon worden gebakken.

Grenspaal nr 258.

Deze grenspaal staat op de hoek van Het Oud Broek en het bospad genaamd Achter den Dijk. Hier maakt de grens een knik naar het noorden.

Grenspaal nr 258 voor de renovatie

In een document opgesteld op 31 mei 1972 door de technisch ambtenaar van Putte lees ik dat de kostenraming voor het ontroesten en schilderen van grenspaal nr 258, fl 130,00 gaat kosten. Dat vind ik nogal veel omdat ik in een ander document van 7 januari 1972 lees dat de gemeente Putte de som van fl.68,40 declareert aan de provincie Noord Brabant die ze voorgeschoten heeft om grenspaal nr 257 te laten herschilderen. Het is bijna het dubbele voor een grenspaal die even groot is!

Grenssteen 258a.

Deze grenssteen staat ongeveer 150m noordelijk van vorige grenspaal en van hieruit maakt de grens weer een knik naar het westen en loopt over een verhoogd pad.

Grenssteen 258b.

Deze grenssteen staat in een knik van voornoemd pad, 2 meter zuidelijk van de rijksgrens. De grens loopt hier verder op het verhoogd pad en gaat pal over de Huzarenberg of zoals men in Putte ook wel zegt De Trapkesberg.

Het verhoogd pad is aangelegd in de tweede helft van de 18de eeuw door Jonker Johannes Josephus Moretus. Er zijn hier ongeveer 4.5 km van deze paden aangelegd, Moretus noemde ze terrassen vanwaar hij mooi zijn goed kon overschouwen. De verhoogde paden zijn met elkaar verbonden en zijn gebouwd met zand van duinen die werden geslecht.

Grenssteen 258c.

Deze steen staat wederom op een knik in de grens op de zuidwesthoek van het Polderke, waar twee verhoogde paden samenkomen, de steen staat op privé-domein van villa Duindak.

Deze steen werd in 1911 terug geplaatst nadat ze was omgevallen. Volgens het PV uit 1911 werd deze steen 2 meter westelijk en 2 meter zuidelijk van het grenspunt geplaatst om de doorgang op het pad niet te belemmeren.

Berendrecht-Putte ca. 2.0 km.

Grenspaal nr 259.

Grenspaal nr 259 vormt het raakpunt van de gemeenten Stabroek B, Berendrecht B en Putte NL. Bij een grensopmeting in 1877 bleek dat deze paal niet op het punt stond zoals

aangegeven in het PV van 1843 maar ongeveer 9m verwijderd naar NW richting. Vanaf deze paal loopt de grens in NW richting langs de voet van een duinenrij die in het PV uit 1843 als rijksgrens werd aangegeven.

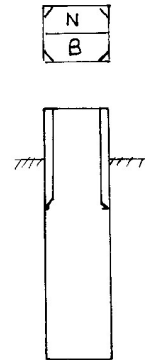

Tussenpaaltje nr 4

26 tussenpaaltjes aan de Putse duinen.

Omdat er in 1877 een vermoeden bestond dat er een verandering in het landschap was opgetreden werd het stuk rijksgrens aan de voet der duinen heropgemeten. Een merkbaar verschil met 1843 werd geconstateerd. Door erosie, verstuiwing en wegspoelen door regenwater had een deel van de duinen zich verplaatst in zuidelijke richting en was de grenslijn zoals die zichtbaar was in 1843 verdwenen. Er werd besloten dit gedeelte van de rijksgrens terug in kaart te brengen en af te palen met 26 arduinen palen. Er werd een punt genomen op de rijksgrens voorbij de duinenrij en Punt A genoemd, een rechte lijn werd van hieruit genomen naar

grenspaal nr 259 die op zijn juiste plaats werd herplaatst, en haakse lijnen hierop tot in de voet van de duinenrij dienden als referentiepunt om de grens opnieuw vast te leggen. Op Punt A kwam een grenssteen te staan van 40cm x 40cm x 100 cm en ook Punt A genoemd. Deze grenssteen heeft een gewicht van ca 430kg. Op de andere punten werden arduinen grensstenen geplaatst van 25cm x 25cm x 100cm met een gewicht van ca 160kg. Officieel, volgens tekening, staan de grensstenen 20cm bovengronds. Op de kop van de palen is een groef gekapt de grens voorstellende en de letters B en N voor België en Nederland. De stenen zijn genummerd van 1 t/m 25, de nummering loopt tegen de richting in van de eerder geplaatste grenspalen uit 1844.

Dat de duinen wel degelijk van vorm veranderen is achteraf wel gebleken, sommigen palen waren weer verdwenen onder het zand zodat in de jaren ‘60 van de vorige eeuw bij een aantal tussenstenen ijzeren staven met nummerschilden werden geplaatst om de grenslijn zichtbaar te houden. Het betreft hier de nummers 14,15,17,18,19,20,21,22,23 en 24.

Uit eigen onderzoek weet ik dat sommige grensstenen wel 130cm onder het zand zitten. Grenssteen nr 1 is in de jaren ‘90 van de vorige eeuw verdwenen.

Grenssteen nr 259a.

Deze grenssteen staat op de noordwest hoek van camping De Watertoren. Hier maakt de grens een haakse knik naar het noorden.

Grenssteen nr 259b.

Op 75m noordelijk van vorige grenssteen staat nr 259b. Het is een betonnen exemplaar. Omdat de steen beschadigd was werd in 1947 de originele arduinen grenssteen vervangen door een betonnen gedrocht. Het oorspronkelijk cultuurhistorisch monument ligt er troosteloos naast. Er was al eerder iets aan de hand met deze grenssteen nl in 1863. Vanwege vorstschade was de steen doormidden gebroken en er werd beslist om de steen te herstellen. Met ijzeren doken en lood werd de kop weer op de steen bevestigd. De kostprijs voor deze reparatie bedroeg Fl 24.00 (€ 11.00 nu). Blijkbaar was er toen meer zin voor behoud van het patrimonium dan in 1947.

Vanaf deze steen loopt de grens weer naar het westen.

Zandvliet-Putte ca 1.4 km .

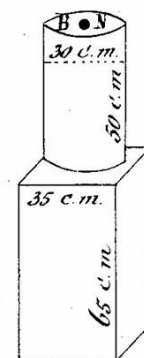
Grenspaal nr 260.

Deze grenspaal staat op het raakpunt van de gemeenten Zandvliet B, Berendrecht B en Putte NL. Vanaf hier loopt de grens weer naar het noorden langs of over de Scheidreef.

Grenssteen 260a en b.

Deze grensstenen werden geplaatst in 1893 om een uitstulpje in de grens aan te duiden en geschillen in de toekomst te vermijden die regelmatig voorkwamen. Grenssteen 260a staat ongeveer 78.5 m noordelijk van grenspaal nr 260 en grenssteen nr 260b 76m noordelijk van 260a. Het uitstulpje ter hoogte van grenssteen 260a bedraagt 7.80 m afwijkend van de rechte lijn tussen grenspaal nr 260 en grenspaal nr 261. Grenssteen 260b staat terug op de rechte lijn.

De grensstenen zijn 115 cm hoog hebben een voetstuk van 35cm x 35cm x 65cm en een cilindrisch bovendeel met een diameter van 30cm en 50cm hoog, dit laatste deel dient bovengronds te staan. Op de bovenkant zijn de

letters N en B uitgebeiteld voor Nederland en België en in het midden een punt dat de grenslijn voorstelt. Deze grensstenen wegen ca 310kg.

Dat het grenspunt ter betwisting stond bleek al vrij snel. Ter voorbereiding op het plaatsen van de arduinen grensstenen werden houten palen van 1 meter lengte in de grond ingegraven als referentiepunt. Bij aankomst om de grensstenen te plaatsen bleken de houten palen uitgegraven te zijn. Er werden nieuw referentiepunten gemaakt en de grensstenen geplaatst. Daags na de plaatsing bleken de beide grensstenen al scheef getrokken en dat leidde er toe dat besloten werd om de grensstenen in een fundament in te metselen.

Bij een van mijn grenswandelingen en wel op 14 december 2006 ontdekte ik dat grenssteen 260b zwaar beschadigd was, ofwel door baldadigheid of een verkeersslachtoffer kon ik niet direct verifiëren. Ik verwittigde enkele verantwoordelijke van het district, en deze zouden het nodige doen.

Op maandag 20 oktober 2008, bijna 2 jaar later, werd een nieuwe tussensteen geplaatst door de technische dienst van het District waarvoor mijn dank.

Op 25 oktober 2008 werd geconstateerd dat de nieuwe paal na 5 dagen alweer het slachtoffer was van een aanrijding, doch hij stond alleen bijna horizontaal maar niet kapot.

Op 26 oktober constateerde ik dat de grenssteen verdwenen was, bij nader onderzoek vond ik hem een eindje verder in het bos verstopt onder takken en dennennaalden. Het werd stilaan een soap. Mensen verwittigen.

Enkele dagen later werd de grenssteen weer terug geplaatst door de technische diensten van het district maar dan ongeveer 2 m noordelijker en 2 m oostelijker van het grenspunt zodat hij veiliger is voor het verkeer op een bosweg?!

De resten van de oude grenssteen zijn overgebracht naar het Poldermuseum in Lillo.

Plaatsing van nieuwe grenssteen nr 260b

Grenspaal nr 262 aan de Scheidreef

Grenspaal nr 261.

Staat aan Scheidreef daar waar het beekje de Rijn de rijksgrens kruist.

Deze grenspaal werd in 1893 één meter verplaatst omdat bij de opmetingen voor het plaatsen van de grensstenen 260a en b gebleken was dat deze niet juist stond.

Ook in het begin van de jaren '90 was de grenspaal een tijdje weg maar werd later terug herplaatst met een grote blok beton aan zijn voet. De knop op de paal

was kort na de herplaatsing al weer verdwenen tot op heden.

In een brief van de Commissaris der Koningin aan de burgemeester van Putte stelt deze enkele vragen omtrent de standplaats van grenspaal nr 261. Er is een vermoeden dat de grenspaal van de oostelijke kant naar de westelijke kant van de Scheidreef is verhuist en er zou ook iets met de weg gebeurd zijn.

In een brief van 13 november 1933 van de burgemeester van Putte aan de Commissaris der de Koningin schrijft deze dat grenspaal nr 261 al eens omgespoeld is door een hoge waterstand. Ik ben dan geneigd om te denken dat het beekje de Rijn buiten zijn oevers is getreden en de paal heeft doen kantelen. Blijkbaar was er toen nog geen sprake van droogte. In dezelfde brief heeft de burgemeester het ook over de standplaats van de grenspaal maar hij is niet zeker nog van het ene nog van het andere.

Het was wel zo dat in de eerste wereldoorlog de rijksgrens was afgezet met een gewone prikkeldraad vanuit Nederlandse zijde. Om controle op de grens te houden werd er naast de prikkeldraad een nieuw pad gelegd door Nederlandse militairen. Daardoor zou later de verwarring kunnen zijn ontstaan dat de grenspaal aan de andere kant van de weg was geplaatst. Ook nu kan men in de Scheidreef nog plekken bespeuren waar te zien is dat er een dubbele weg was.

Aan Belgische zijde, maar wel een groot eind van de grens vandaan liep de elektrische draadversperring, er was een soort niemandsland ontstaan. Bij grenspaal nr 260 passeerde de elektrische draad het dichtst de rijksgrens.

Zandvliet-Ossendrecht ca. 4.8 km.

Grenspaal nr 262.

Deze grenspaal aan de Scheidreef is het raakpunt van de gemeenten Zandvliet B, Putte NL en Ossendrecht NL en staat ter hoogte van de Asberg.

Grenspaal nr 263.

Staat op het punt waar de Scheidreef op de Antwerpsebaan uitloopt. Deze paal werd al regelmatig slachtoffer van het verkeer. Ook in 2005 nog werd hij finaal omgereden.

Grenspaal nr 264.

Deze grenspaal staat op het erf van een boerderij in Nederland gelegen. In 1843 werd hij geplaatst op de oever van de Kabeljauwbeek die toen nog tot hier liep. De grens maakt hier bijna een haakse hoek naar het westen en volgde toen het midden van de Kabeljauwbeek die toen nog tot hier kwam. Er volgt nu een lang recht stuk rijksgrens van ongeveer 8 km wat wel uitzonderlijk is op de B-NL grens.

Grenspaal nr 265.

Deze grenspaal staat naast de Koeleweg . Vanaf hier is de Kabeljauwbeek weer zichtbaar en de grens loopt ook verder in het midden van deze beek in westelijke richting.

Grenspaal nr 265 was ook een tijdje zoek. Na een aanrijding door een landbouwvoertuig hadden gemeentearbeiders van Stad Antwerpen de grenspaal in een loods in Berendrecht ondergebracht, maar niet alle betrokkene

Grenspaal nr 267 op de Nieuwe dijk

werden hiervan op de hoogte gebracht. Daarom dat er even gevreesd werd dat de grenspaal “verloren” was. Op vrijdag 16 november 2001 werd de grenspaal officieel terug herplaatst, ruim acht jaar nadat hij verdwenen was!! Wethouder A. van der Poel uit Ossendrecht en schepenen H. van Looij uit Antwerpen zetten hun handtekening op het protocol in naam van de burgemeesters.

Grenspaal nr 265a.

Deze grenssteen stond oorspronkelijk op het punt waar de Papenbeek in de Kabeljauwbeek stroomt. Ik schrijf stond want de grenssteen ligt al jaren op de bodem van de Kabeljauwbeek. Het is jammer, want met weinig geld of eigen middelen zou deze mooie steen weer op zijn plaats kunnen worden gezet. Vragen in die richting aan het districtsbestuur Berendrecht en Gemeente Woensdrecht hebben nog geen resultaat opgeleverd. De grens loopt verder in westelijke richting in het midden van de Kabeljauwbeek.

Grenspaal nr 266.

Deze grenspaal staat op de Kabeljauwdijk aan de oostkant van de A12. De grens kruist voornoemde weg en loopt verder in westelijke richting in het midden van de Kabeljauwbeek.

Grenspaal nr 267.

Deze grenspaal staat op de Nieuwe Dijk.

Dat het controleren en het onderhouden van de grenspalen geen sinecure is en dat er dit niet zo maar even bij gedaan wordt wil ik even demonstreren met onderstaand voorbeeld waar het eigenlijk om een redelijk eenvoudige opdracht ging.

Uit een PV van de schouwing van 19 mei 1972 door vertegenwoordigers van stad Antwerpen B en de gemeente Ossendrecht NL blijkt dat de toestand van de grenspalen nrs 262 t/m 267 te wensen overlaat.

Er staat dat *“het voor een behoorlijke instandhouding van de afbakening der Rijksgrens nodig en onvermijdelijk is dat de grenspalen genummerd 262 tot en met 267 worden ontroest en van een nieuwe verflaag in grijze kleur worden voorzien”*.

In een ander document dat door de stad Antwerpen is opgemaakt zonder datum staat te lezen dat de kostenraming voor deze werken 3.300 Bfr bedraagt en dat de werken zullen worden uitgevoerd door de stad Antwerpen.

Een ander document afkomstig van de Commissaris der Koningin van Noord Brabant van 7 november 1972 aan de burgemeester van Ossendrecht bevat volgende mededeling.

“Hierbij deel ik u mede, dat de minister van Binnenlandse Zaken mij heeft gemachtigd u toestemming te verlenen tot het herschilderen van de grenspalen genummerd 262,263,264,265,266 en 267 staande tussen de gemeenten Antwerpen en Ossendrecht. Onlangs deelde de Gouverneur van de provincie Antwerpen mij mede, dat hij zich met de uitvoering van de werkzaamheden kan verenigen en inmiddels aan de betrokken Belgische gemeente opdracht heeft gegeven om, in overleg met u, tot de uitvoering van de voorgestelde onderhoudswerken over te gaan”.

In een volgend document van 21 juni 1972 uitgaande van de burgemeester van Ossendrecht en gericht aan de Commissaris der Koningin van Noord Brabant staat het volgende te lezen.

“Met betrekking tot het onderhoud van de grenspalen, ontvangt Uwe Excellentie de navolgende bescheiden welke verband houden met de herstelwerkzaamheden aan de grenspalen genummerd 262, 263.....enz.

-proces –verbaal van de schouwing dd. 19 mei 1972;

-nota van de Stad Antwerpen dd. 29 mei 1973 ten bedrage van 1.650 Bfr;

-kwijtingsbewijs dd. 18 juni 1973 van de betaling ad f. 120.41 van voornoemde nota.

Voor verrekening van laatst genoemd bedrag kan betaling plaats vinden via de N.V. Bank voor Nederlandse Gemeenten ten gunste van de gemeente Ossendrecht”.

Een ander document van 4 juli 1973 van de Commissaris der Koningin in de Provincie Noord Brabant gericht aan de Minister van Binnenlandse zaken lees ik het volgende:

“Hierbij doe ik u toekomen een declaratie en betalingsbewijs van het gemeentebestuur van Ossendrecht inzake de gemaakte kosten voor het herschilderen van de grenspalen, genummerd 262 t/m 267, staande tussen de gemeenten Ossendrecht en Antwerpen.

Omdat de in de rekening gebrachte kosten mij verantwoord voorkomen, moge ik u in overweging geven het bedrag van de declaratie, zijnde de helft van de totale kosten, voor uw rekening te nemen.

Volledigheidshalve moge ik u verwijzen naar uw brief van 27 september 1972 nr. B72/2584.

Dit is maar een gedeelte van de briefwisseling die er gebeurde omdat deze van Belgische zijde niet in mijn bezit is maar men mag er vanuit gaan dat die er ook is in dezelfde mate.

Zandvliet-Reimerswaal ca. 2.5 km tot aan Gpl nr 269.

Grenspaal nr 269 op de Scheldedijk

De grensscheiding van de Provincie Noord Brabant en Zeeland ligt ongeveer op de plaats aan het ventielenstation waar de pijpleidingstraat onder het Schelde-Rijnkanaal doorgaat.

Grenspaal nr 268.

Deze Grenspaal staat aan de noordzijde van het Schelde-Rijnkanaal, hij is ook verplaatst ivm het aanleggen van dit kanaal. De grens loopt verder in westelijke richting.

Grenspaal nr 268a.

Deze grenspaal werd geplaatst in het jaar 2000 aan de zuidzijde van het Schelde-Rijnkanaal en dit om een duidelijker beeld te krijgen hoe en waar de rijksgrens het kanaal kruist..

Bericht uit de Provinciale Zeeuwse Courant (PZC) van vrijdag 19 februari 1999.

Provincie laat grenspalen gieten.

Middelburg- De provincie bekijkt de mogelijkheid om op de oevers van het Schelde-Rijnkanaal twee extra grenspalen te plaatsen. Rijkswaterstaat Zeeland heeft hierom verzocht om bij calamiteiten sneller de plaats van het ongeval te kunnen bepalen. Commissaris van de koningin WT van Gelder heeft zijn Belgische collega, de gouverneur van de provincie Antwerpen, een voorstel gestuurd om de kosten te delen.

Van Gelder stelt zijn ambtsgeenoot voor grenspalen te plaatsen volgens het bestek uit de 19de eeuw, met daarbij het jaartal van plaatsing. De grenspalen komen te staan tussen de grenspalen 268 en 269. De provincie Zeeland bezit een houten mal om de grenspalen volgens het oude bestek te laten gieten. Van Gelder heeft de firma die deze mal in bewaring heeft, verzocht een offerte aan te beiden. Aan het voorstel is druk ambtelijk overleg voorafgegaan, ook met de kadasters van beide provincies en de gemeenten Antwerpen en Reimerswaal.

Grenspaal nr 269.

Deze staat op de Scheldedijk en is daar in de jaren ‘90 geplaatst. Zijn vorige standplaats was ongeveer 350 m meer oostelijker. In juni 2004 werd vastgesteld dat er maar liefst vijftig

kogelinslagen van een klein kaliber aan de zuidkant van deze grenspaal aanwezig waren. Waarschijnlijk het werk van een of andere malloot.

Naast grenspaal nr 269 staat een houten schandpaal, deze paal werd geplaatst door leden van de Nederlandse politieke partij Groen Links als protest tegen de vervuiling van de Schelde. Aan Nederlandse zijde was een gulden en aan Belgische zijde een 20 frank stuk gespijkerd, maar deze zijn al lang verdwenen. Er staat ook een tekst op de houten paal en wel "Hier vreet de dood". Niemand weet nog juist wanneer de houten paal is geplaatst maar het zou in 1990 of 1991 geweest kunnen zijn. Op foto's van het gebeuren is te zien dat de ijzeren grenspaal nr 269 er toen nog niet stond.

Ook grenspalen nr 268 en nr 269 hadden nog al wat te lijden in het schor. Door aanslibbing zaten ze soms bijna geheel onder de klei. Op een gegeven moment werden de grenspalen met een houten staketsel omgeven, enerzijds als bescherming anderzijds om toch de grenslijn te kunnen zien. Ooit kwam er een koe van landbouwer J. Musters vast te zitten tussen het houten staketsel van grenspaal nr 268 zodat er een van de zware balken moest worden doorgezaagd om het dier te bevrijden.

Toen de grenspalen werden geplaatst in 1844 was de toenmalige plaatst van grenspaal nr 269 het raakpunt van de gemeente Zandvliet B, Ossendrecht N en Woensdrecht N. Bij een grensherschikking in 1871 werd de grens tussen de provincies aangepast, dit verscheen in het staatsblad nr 114 van 2 november 1871. De provinciegrens schoof op tot een punt tussen grenspaal nr 268 en nr 267 zodat Woensdrecht niet meer aan de rijksgrens lag en Ossendrecht een stukje korter. Dat gedeelte kwam onder Rilland Bath nu onder de fusiegemeente Reimerswaal te liggen.

Grenspaal nr 268 tijdens de schouwing in 1967

Vanaf grenspaal nr 269 loopt de grens verder door naar het westen door de schorren tot aan de thalweg van de Schelde, hier op dit punt ligt Boei 74. De grens volgt de thalweg van de Schelde naar het zuiden, stroom opwaarts, tot aan de komst van de visuele lijn die loopt van grenspaal nr 270 geplaatst aan het Cauter nabij Kieldrecht tot aan de plaats waar eertijds de molen van Hoogerheide NB stond. De grenslijn in de Schelde is door Belgische en Nederlandse bakens aangeduid.

Laten we hopen dat onze trouwe grenswachters nog lang mogen blijven staan, het is een mijlpaal in de geschiedenis van de Lage Landen. Het is een zorg voor ons allen om zuinig met ons patrimonium om te gaan. Zij die als gekozene verantwoordelijkheid dragen kunnen misschien net ietsje meer doen.

Frans Meeus, Kapellen-Putte

Geraadpleegde bronnen:

Archief Bergen op Zoom

De grens bepaald door Co Bieze 1992.

De Zuidgrens van ons Koninkrijk door Co Bieze 1985